

Hız. Peygamber'in Damadı Ebü'l-Âs'ın Hayatı ve Şahsiyeti *The Life and Personality of Abū al- 'Âş, the Prophet's (pbuh) Son-in-law*

Recep ERKOCAASLAN

Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Anabilim Dalı
Assoc. Prof., Çankırı Karatekin University Faculty of Islamic Sciences Department of Sira al-Nabi and
Islamic History
Çankırı / Türkiye
recepkoacaaslan@karatekin.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9811-5524

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 22.08.2025
Kabul Tarihi / Accepted : 10.12.2025
Yayın Tarihi / Published : 30.12.2025
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Aralık-December
Cilt / Volume: 12 • Sayı / Issue: 2 • Sayfa / Pages: 471-495

Atıf / Cite as

Erkocaaslan, Recep. Hz. Peygamber'in Damadı Ebü'l-Âs'ın Hayatı ve Şahsiyeti. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2025), 471-495.

Doi: 10.33460/beuifd.1770611

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

Yazarların dergide yayınlanan çalışmaları **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmakta ve telif hakları bu lisansın hükümlerine tabi olmaktadır.

Authors publishing with the journal is licensed under the CC BY-NC 4.0 and their copyright is subjected to the terms and conditions of this license.

Öz: Rebî' b. Abdüluzzâ ile Hz. Hatice'nin kız kardeşi Hâle bint Huveylid'in evliliklerinden Mekke'de dünyaya gelen Ebü'l-Âs, Hz. Zeyneb ile nübüvvetten önce evlenerek Hz. Peygamber'in ilk damadı olma şerefine nail oldu. Nübüvvetten sonraki süreçte eşinin aksine müşrik olarak kalmayı tercih etti. Müslümanların Medine'ye hicret ettiği dönemde eşi Hz. Zeyneb'in hicrete katılmasına müsaade etmedi. Bedir Gazvesi'ne Mekkeli müşriklerin safında katılan Ebü'l-Âs, bu gazve esnasında Müslümanlara esir düştü. Hz. Peygamber onu, Hz. Zeyneb'i Medine'ye göndermesi karşılığında serbest bırakınca, Mekke'ye döndü ve söz verdiği gibi Hz. Zeyneb'i ve çocuklarını Medine'ye gönderdi. Ebü'l-Âs ve Hz. Zeyneb çifti yaklaşık altı yıllık bir ayrılıktan sonra 7/628 tarihinde Ebü'l-Âs'ın Müslüman olması ile tekrardan bir araya geldi. Ancak kısa bir süre sonra Hz. Zeyneb hayatını kaybetti. Eşinin ölümünün ardından yaklaşık dört yıl daha yaşayan Ebü'l-Âs 12/634 tarihinde Medine'de vefat etti. Hz. Peygamber'in diğer damatları Hz. Osman ve Hz. Ali nübüvvetin ilk günlerinden itibaren İslâm dinini ka-

bul etmiş kimselerdi. Ebü'l-Âs ise takriben yirmi yıl boyunca İslâm dinine girmede. Hz. Peygamber'in bu müşrik damadına karşı tavrı onun hoşgörüsü ve insanlara hangi özellikleri üzerinden değer atfettiğini göstermesi açısından kıymetlidir. Ebü'l-Âs çok geç bir tarihte İslâm dinine girmiş olsa da dürüstlük, ahde vefa ve güvenilirlik gibi oldukça güzel hasletlere sahip bir insandı. Hz. Zeyneb ve çocukları için de iyi bir koca ve iyi bir babaydı. Hz. Peygamber bu güzel hasletleri sebebiyle damadı hakkında olumlu bir bakış açısına sahipti. Hz. Peygamber'in damadına karşı bu olumlu tavrı onun insanlara sadece iman durumları üzerinden bir değer atfetmediğini ortaya koyması açısından oldukça önemli bir örnektir. Tespit edilebildiği kadarıyla Ebü'l-Âs hakkında Türkçe, Arapça ve İngilizce literatürde herhangi bir özel çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın Ebü'l-Âs'ın hayatının tüm yönlerini ilmi bir üslupla ortaya koyarak alandaki önemli bir boşluğu dolduracağı ifade edilebilir. İslam tarihi kaynaklarında genellikle eşi Hz. Zeyneb'in ve çocuklarının merkeze alındığı bir kurgu üzerinden anlatılan Ebü'l-Âs'ın hayatının bütün yönlerinin ortaya konulması sahâbe neslinin tanınması açısından da önem arz etmektedir. Çalışmada en eski müelliflerin eserlerinden başlanarak onun hayatının tüm yönlerine dair bilgiler kronolojiye uygun olarak sistematik bir şekilde sunulmaya gayret edildi. Çalışmanın bu kısmında tasvirî bir metot takip edildiği ifade edilebilir. İlk dönem kaynaklarında Ebü'l-Âs'ın hayatına dair bilgiler verilirken birbirinden oldukça farklı pek çok rivayet aktarılmaktadır. Bu rivayetlerin bir kısmı birbirlerindeki eksik yönleri tamamlarken bazı rivayetler ise çok derin tenakuzlar barındırmaktadır. Mevcut rivayetlerin hangilerinin doğru olduğu tespit edilmeye çalışılırken çalışmanın bazı kısımlarında ravilerin güvenilirlik durumları ele alındı. Çalışmanın genelinde ise Ebü'l-Âs ile ilgili aktarılan rivayetler genel İslâm tarihi anlatımları ile karşılaştırılarak tahlil edilmeye çalışıldı. Bu sayede, genel kabul gören tarihi olayların akışına uymayan bazı aktarımlar elenebildi. Birbirleriyle tenakuz halinde gibi gözüken bazı rivayetlerin ise uzlaştırılabileceği gösterildi. Sonuç olarak Ebü'l-Âs özelinde tarihi bir şahsiyete dair rivayetlerin nasıl değerlendirilebileceğinin bir örneği sunulmaya gayret edildi.

Anahtar Kelimeler: İslam tarihi, Hz. Peygamber, Ebü'l-Âs, Hz. Zeyneb, Ümâme, Ali

Abstract: Abū al- 'Āṣ, born in Mecca from the marriage of Rabī ' b. ' Abd al- ' Uzzā and Khadija's sister Hāla bt. Khuwaylid, married Zaynab before the advent of prophethood and thus attained the honor of being the Prophet's (pbuh) first son-in-law. After the revelation of prophethood, he preferred to remain a polytheist, unlike his wife. During the period when Muslims migrated to Medina, he did not allow his wife, Zaynab, to join the migration. Abū al- 'Āṣ, who participated in the Battle of Badr on the side of the Meccan polytheists, was taken prisoner by the Muslims during this battle. When the Prophet (pbuh) released him in exchange for sending Zaynab to Medina, he returned to Mecca and as promised, sent Zaynab and her children to Medina. After approximately six years of separation, Abū al- 'Āṣ and Zaynab reunited in 7/628 when Abū al- 'Āṣ converted to Islam. However, Zaynab passed away shortly thereafter. Abū al- 'Āṣ lived for approximately four more years after his wife's death and passed away in Medina in 12/634. The Prophet's (pbuh) other sons-in-law, ' Uthmān and ' Ali, had accepted Islam from the very beginning of the prophetic mission. Abū al- 'Āṣ, how-

ever, did not convert to Islam for approximately twenty years. The Prophet's (pbuh) attitude toward his polytheist son-in-law is significant in terms of demonstrating his tolerance and the qualities he valued in people. Although Abū al- 'Âş converted to Islam at a very late stage in his life, he was a man of considerable virtue, possessing qualities such as honesty, loyalty and trustworthiness. He was also a good husband and a good father to Zaynab and her children. The Prophet (pbuh) had a positive view of his son-in-law because of these admirable qualities. The Prophet's (pbuh) positive attitude toward his son-in-law is a very important example in that it shows that he did not value people solely on the basis of their faith. As far as can be determined, there are no specific studies on Abū al- 'Âş in Turkish, Arabic or English literature. Therefore, it can be stated that this study will fill an important gap in the field by presenting all aspects of Abū al- 'Âş's life in a scholarly manner. Presenting all aspects of Abū al- 'Âş's life, which is usually narrated in Islamic historical sources through a narrative centered on his wife Zaynab and their children, is also important for understanding the generation of the şaḥāba. In this study, starting with the works of the earliest authors, an effort was made to systematically present information about all aspects of his life in chronological order. It can be stated that a descriptive method was followed in this part of the study. Early sources provide information about the life of Abū al- 'Âş, but they contain many accounts that differ significantly from one another. While some of these accounts complement each other's shortcomings, others contain profound contradictions. While attempting to determine which of the existing accounts are accurate, the reliability of the narrators was addressed in some parts of the study. Throughout the study, the narrations related to Abū al- 'Âş were analyzed by comparing them with general accounts of Islamic history. This allowed for the elimination of certain accounts that did not conform to the generally accepted historical narrative. It was demonstrated that some accounts that appear to contradict each other can be reconciled. In conclusion, an effort was made to present an example of how narratives about a historical figure, specifically Abū al- 'Âş, can be evaluated.

Keywords: History of Islam, the Prophet (pbuh), Abū al- 'Âş, Zaynab, Umāma, 'Alī

Giriş

Hiz. Peygamber'in ilk damadı olması sebebiyle oldukça önemli bir isim olan Ebü'l-Âs (öl. 12/634), İslâm'a geç girmesi ve Hiz. Zeyneb (öl. 8/629) ile olan evliliğinden soyunun devam etmemesi gibi nedenlerle, hakkında çok az bilgi bulunan bir şahsiyettir. Tespit edilebildiği kadarıyla hem ülkemizde hem de İngilizce ve Arapça literatürde onun hakkında özel bir çalışma bulunmamaktadır. Ebü'l-Âs'ın hayatına dair geniş malumat bulunan çalışmalar genellikle Hiz. Peygamber'in kızı Hiz. Zeyneb hakkındadır.¹ Ebü'l-Âs'ın hayatına dair anlatılarda Hiz. Zeyneb'in önemli bir yer tuttuğu muhakkaktır. Bu sebeple çalışmada Hiz. Zeyneb'e geniş

1 Haticetül Kübra Taşcı, *Hiz. Peygamber'in Büyük Kızı Hiz. Zeyneb'in Hayatı* (Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 4-97; Recep Erkocaaslan, *Peygamberimizin Çocukları ve Torunları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2019), 24-38.

bir şekilde yer verildi, ancak çalışmanın esas konusu Ebü'l-Âs olduğu için ailenin diğer bireyleri hakkındaki bilgiler gayet sınırlı ve Ebü'l-Âs'ın merkezde olduğu şekilde aktarılmaya gayret edildi. Bu sayede Ebü'l-Âs'ın hayatında çok dikkat çekmeyen bazı ayrıntıların da gün yüzüne çıkması hedeflendi.

Ebü'l-Âs hakkında kaynaklarda kapsamlı bilginin bulunmaması çalışmayı zorlaştıran temel etkenlerden birisi olarak zikredilebilir. Ayrıca bazı hususlar hakkında pek çok farklı rivayet bulunması, bunların hangilerinin doğru hangilerinin yanlış olduğunu belirlemeyi oldukça güçleştirmektedir. Tüm bu zorluklara rağmen, çalışmada genel İslâm tarihi anlatımlarından da istifade edilerek en doğru bilgiler sunulmaya gayret edildi. Bazı konuları ele alırken farklı rivayetleri de gösterebilmek kaygısıyla bazen konu ziyadesiyle uzun bir şekilde aktarılmak durumunda kalındı. Ancak doğru bilgiye ulaşma çabasının bir neticesi olan bu durumun okuyucular tarafından tolere edileceği umulmaktadır. Bazı farklı bilgiler ise dipnotlarda aktarılarak okuyucuların da bu rivayetlerden haberdar olması hedeflendi.

1. Ebü'l-Âs'ın Hayatı ve İslam Tarihindeki Rolü

Baba tarafından nesebi Ebü'l-Âs b. Rebî' b. Abdüluzâ b. Abdüşems b. Abdümenâf b. Kusay şeklindedir.² Annesi ise Hâle bint Huveylid b. Esed b. Abdüluzâ b. Kusay'dır.³ Ebü'l-Âs künyesiyle tanınmasına rağmen, niçin böyle bir künye aldığı ile ilgili kaynaklarda herhangi bir açıklama yoktur. Asıl isminin Mihşem,⁴ Kâsım/Mükassım,⁵ Lakit,⁶ Hüseyim/Hüseyyim,⁷ Yâsim/Yâsir⁸ veya Zübeyr⁹ olduğu hususunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu isimler içerisinde Lakit ve Mihşem isimlerinin öne çıktığı ifade edilebilir.

- 2 Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kâhire: Mektebetü'l-Hânci, 2001), 5/5; Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Yûsuf eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-ibâd*, thk. Âdil Ahmed Abdülmecûd, Ali Muhammed Mu'avviz (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993), 11/29; Ebû Ömer Cemâleddin Yûsuf İbn Abdilber, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-aşhâb*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî (Beyrût: Dâru'l-Cil, 1412/1992), 4/1701.
- 3 İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5/5; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezid el-Âmülî et-Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülûk* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2012), 2/42; Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek 'ale's-Şaîhihayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ' (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002), 3/740.
- 4 İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5/5; Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdî Abdülmecid Selefî (Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1984), 19/200-201; Hâkim en-Nisâbüri, *Müstedrek*, 3/740.
- 5 Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 83; Ebü'l-Kâsım Abdullâh b. Muhammed b. Abdilâziz b. el-Merzûbân el-Begavî, *Mu'cemü's-şahâbe*, thk. Muhammedü'l-Emin b. Muhammed Mahmûd el-Cekenî (Kuveyt: Mektebetü Dâri'l-Beyân, 2000), 5/167; Ebû Abdullah İbn Mende, *Ma'rifetü's-şahâbe*, thk. Âmir Hasan Sabrî (el-Ayn: Câmiatü'l-İlmârâti'l-Arabiyyeti'l-Müttehide, 2005), 2/926.
- 6 Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ el-Belâzûrî, *Ensâbü'l-esrâf*, thk. Muhammed Hamîdullah vd. (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1996), 1/397; el-Begavî, *Mu'cemü's-şahâbe*, 5/167; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/201; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 4/1701; Ebü'l-Hasen İzzüddin Ali İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-şahâbe*, thk. Halil Me'mûn Şeyhâ (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 2009), 5/23.
- 7 el-Begavî, *Mu'cemü's-şahâbe*, 5/79-80; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 5/23; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe fi temyizi's-şahâbe* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2001), 6/164.
- 8 İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 6/164; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî ez-Zürkânî, *Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*, thk. Muhammed Abdülâziz el-Hâlidî (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996), 3/125.
- 9 İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 6/164; ez-Zürkânî, *Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*, 3/125.

Kaynaklarda Ebü'l-Âs'ın bazı lakaplarından söz edilmektedir. Bu lakaplardan birinin "جرو البطحاء/Cervü'l-Bathâ'" olduğu aktarılmaktadır.¹⁰ Bu tabir bazı çalışmalarda "Bathâ'nın aslan yavrusu" olarak çevrilse de¹¹ Ebü'l-Âs'ın hayatında kendisine "aslan yavrusu" denilmesini gerektirecek herhangi bir kahramanlık görülmemektedir. Belâzürî (öl. 279/892) bu lakabın açıklamasını: "Bathâ'nın oğlu" olarak yapmıştır.¹² Bathâ' kelimesi ile kastedilen yer de Mekke vadisidir. Ebü'l-Âs'ın diğer bir lakabının da güvenilir manasına gelen "el-Emîn" olduğu nakledilmektedir.¹³

İsmi konusundaki belirsizlikten de anlaşılacağı üzere Ebü'l-Âs'ın hayatı hakkındaki bilgiler oldukça yetersizdir. Onun Mekke'de doğduğu bilinmekle birlikte hangi yılda doğduğu gibi ayrıntılar kaynaklarda aktarılmamaktadır. Ebü'l-Âs'ın hayatına dair elimizdeki en eski bilgi Hz. Zeyneb ile olan evliliğidir.

1.1. Ebü'l-Âs ve Hz. Zeyneb'in Evlilikleri

H. Hatice (öl. 620), Ebü'l-Âs'ın teyzesiydi.¹⁴ O, kız kardeşinin oğlu Ebü'l-Âs'ı çok sever ve onu kendi oğlu gibi görürdü. H. Hatice, H. Peygamber'e Hz. Zeyneb'i Ebü'l-Âs ile evlendirmek istediğini söyledi. H. Peygamber de onun bu isteğine karşı çıkmadı.¹⁵ Ebü'l-Âs'ın bu evlilik sırasında kaç yaşında olduğu bilinmemektedir. H. Hatice ve H. Peygamber çiftinin kızlarının en büyüğü olan Hz. Zeyneb ise¹⁶ nübüvvetten on sene önce, Rasûlullah otuz yaşındayken dünyaya geldi.¹⁷ Ebü'l-Âs ile H. Zeyneb'in evlilikleri nübüvvetten önce gerçekleştiği¹⁸ için o, bu evlilik esnasında en fazla on yaşındaydı.¹⁹

İslâmî kaynakların kahir ekseriyetinin ittifak ettikleri üzere bu evlilik vesilesiyle Ebü'l-Âs, H. Peygamber'in ilk damadı olma şerefine nail oldu. Ancak bazı Şîî müelliflerin mezhepsel gayretleri sebebiyle bu gerçeği kabule yanaşmadıkları görülmektedir. Onlar Hz. Zeyneb, H. Rukiyye (öl. 2/624) ve H. Ümmü Külsüm'ün (öl.

10 İbn Sa'd, *Kitâbü'l-Tabakâti'l-kebir*, 5/5, 8; el-Begavî, *Mu'cemü's-şahâbe*, 5/80; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/201.

11 Talat Sakallı, "Ebü'l-Âs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/293.

12 el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/397.

13 Ebü Abdillâh Mus'ab b. Abdillâh b. Mus'ab ez-Zübeyrî, *Kitâbü Nesebi Kureys*, thk. E. Lévi-Provençal (Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 1951), 230-231; Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hasen İbn Asâkir, *Târihu medineti Dimaşk*, thk. Ömer b. Garâme el-Amravî (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1995), 67/5.

14 İbn Sa'd, *Kitâbü'l-Tabakâti'l-kebir*, 5/5, 10/31; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 22/427.

15 Ebü Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakâ vd. (Beyrût: Dâru'l-İhyâit-Türâsi'l-Arabî, 1994), 2/263; et-Taberî, *Târih*, 2/42.

16 el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/397; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 22/424.

17 Hâkim en-Nisâbü'rî, *Müstedrek*, 4/45; eş-Şâmi, *Sübülü'l-hüdâ*, 11/29.

18 Ebü Bekir Abdürrezzâk b. Hemâm b. Nâfi' Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef*, thk. Habîbürrahmân el-A'zamî (Beyrût: el-Meclisü'l-İlmî, 1972), 6/144; İbn Hişâm, *es-Sire*, 2/263.

19 İlk dönem kaynaklarında geçen evlilik ifadesinden tam olarak neyin kastedildiği açık değildir. Buradaki evlilikten kasıt, ülkemizdeki nişan uygulamasına benzer bir durumu ifade ediyor olabilir. Buna göre, nikâhları nübüvvetten önce kılılmış ancak fiili evlilik daha sonraki bir tarihe bırakılmış olabilir. Kaynaklarda bununla ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca Ebü'l-Âs ile H. Zeyneb'in çocuklarının yaşları da fiili evliliğin nübüvvetten önce gerçekleştiği olgusunu desteklememektedir. Bu noktada şu soru akla gelebilir: Eğer fiili evlilik nübüvvetten sonra gerçekleşmişse, bu durumda H. Peygamber, Müslüman olmayan biriyle kızını evlendirmiş olmaktadır. Böyle bir soruya ise şu şekilde cevap verilebilir: İslâm'ın ilk yıllarında bu tür evlilikleri engelleyen bir hüküm Kur'an-ı Kerim'de indirilmediği için H. Peygamber söz konusu bu evliliğe karşı çıkmamış olmalıdır.

9/630) Hz. Peygamber'in üvey kızları olduğu şeklinde mesnetsiz bir iddia ortaya atmışlardır. Bu iddiayı savunanlar, zikri geçen kızların Hz. Peygamber'in terbiyesi altında büyüdüklarini, bu sebeple Avamın/Ehl-i sünnetin onları Rasûlullah'ın kızları zannettiklerini savunmaktadırlar.²⁰ Bu savı ortaya atan Şii müellifler, Hz. Peygamber'in damadı olma şerefini sadece Hz. Ali'ye (öl. 40/661) has kılmak istedikleri için bu asılsız görüşü ortaya atmışlardır. Ancak ortaya koydukları argümanların tamamen yanlış veya çarpıtılmış olduğu, konu hakkında biraz bilgisi olan herkesin rahatlıkla fark edebileceği seviyededir. Bu söylenti Ebü'l-Âs ile de alakalı olduğu için kısaca değinmek istedik.

Kaynaklarda evliliğin tarihi net bir şekilde zikredilmese de bu evlilikten kısa bir süre sonra Hz. Peygamber'e nübüvvet verildiği anlaşılmaktadır. İslâm dini tebliğ edilmeye başlandığında Hz. Zeyneb, annesi Hz. Hatice ve diğer kız kardeşleri gibi İslâm'ı kabul etti, ancak Ebü'l-Âs İslâm'ı kabul etmedi.²¹

İlerleyen günlerde Hz. Peygamber İslâm'ı insanlara tebliğ etmeye başladıktan sonra Kureyşli müşriklerin düşmanlıkları da kademeli bir şekilde artmaya başladı. Her yönden Hz. Peygamber'e zarar vermek isteyen müşriklerin ileri gelenleri Ebü'l-Âs'a gelerek: "Muhammed'in kızını geri gönder. Kureyş'ten hangi kadını istersen biz seni onunla evlendiririz." dediler. Ebü'l-Âs onların bu teklifini kabul etmeyip Hz. Zeyneb hakkında: "Allah'a yemin olsun ki hayır! Eşimden asla ayrılmam. Hiç kuşkusuz o, hayırlı bir eştir." dedi.²²

1.2. Ebü'l-Âs'ın Boykot Sırasında Müslümanlara Yardım Etmesi

Ehl-i sünnet kaynaklarında bu konu ile ilgili en küçük bir ima dahi bulunmakla birlikte Şii müellif Ebü'l-Kâsım el-Kûfi (öl. 352/963) Şi'bü Ebî Tâlib'de Benî Hâşim ve Benî Muttalib kabilelerine karşı uygulanan boykot sırasında Ebü'l-Âs'ın Müslümanlara yardımcı olduğundan bahsetmektedir. Hz. Peygamber, Bedir Gazvesi'nde esir edilen Ebü'l-Âs'ı, kızı Hz. Zeyneb'i Medine'ye göndermesi karşılığında fidesiz veya fidyenin bir kısmını kendisine iade ederek göndermişti. Bazı insanlar bu konuda Hz. Peygamber'e itiraz ederek: "Bir kâfirin sözüne nasıl itimat edersin?" dediler. Hz. Peygamber de: "Şüphesiz o, sözünde durur. Biz onunla hısım olduk ve onun hısımlığını güzel gördük. Biz Şi'bü Ebî Tâlib'de muhasara edildiğimiz zaman, Ebü'l-Âs gece vakti develerle bize yiyecek getirirdi. O, vadinin girişine geldiği zaman deveye bizim tarafımıza gitmesi için bağırır, deve vadiye girdiği zaman dönüp giderdi. Biz de devenin üzerindeki alı ve Benî Hâşim'in arasında dağıtırdık." buyurdu.²³ Ebü'l-Kâsım el-Kûfi'nin nispeten erken dönem müelliflerinden olması ve aktardığı bilginin Ebü'l-Âs'ın şahsiyetine uygun olma-

20 Ebü'l-Kâsım el-Kûfi, *el-İstigâse fi bide'is-selâse* (Tahran: Müessesetü'l-A'lemî, 1373), 107-114; es-Seyyid Ca'fer Murtazâ el-Âmilî, *eş-Şaâhih min sîreti'n-nebiyyi'l-a'zam* (Beyrût: Dâru'l-Hadis, 2007), 2/213-219; Ayrıca bk. Mehmet Salih Arı, *İmâmiyye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011), 435-441.

21 İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/263; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakât'el-kebir*, 5/5, 10/31; el-Belâzûrî, *Ensâb*, 1/397; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 22/427.

22 İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/263; el-Belâzûrî, *Ensâb*, 1/397; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 22/427.

23 Ebü'l-Kâsım el-Kûfi, *el-İstigâse fi bide'is-selâse*, 110.

sı sebebiyle bu bilgiyi de aktarmayı uygun gördük. İslâm'ın Mekke döneminde Ebü'l-Âs'ın isminin geçtiği olaylar bunlarla sınırlıdır.

1.3. Ebü'l-Âs'ın Bedir Gazvesi'ne Katılması ve Hiz. Zeyneb'in Hicreti

Ebü'l-Âs Bedir Gazvesi'ne müşriklerin safında katıldı. Bedir Gazvesi esnasında Mekke müşriklerinden pek çok esir alınmış olup bu esirlerden biri de Ebü'l-Âs'tı. Onu esir alan sahâbinin Abdullah b. Cübeyr el-Ensârî (öl. 3/624) veya Hırâş b. Sımme (öl. ?) olduğu şeklinde rivayetler bulunmaktadır.²⁴

Hiz. Peygamber, esirlere iyi muamele etmelerini emrettiği için Müslümanlar da ellerinden geldiğince onlara bir misafir gibi davranmaya çalışıyorlardı. Nitekim Ebü'l-Âs'tan aktarılan bir rivayette de Müslümanların esirlere davranışları şöyle tasvir edilmiştir: "Allah onlara hayırla karşılık versin! Ben ensârdan bir grubun içerisindeydim. Öğlen veya akşam yemeği yediğimizde kendileri hurma yiyorlar, bana ekmek veriyorlardı. Hâlbuki onların ellerinde ekmek azdı, onların asıl yemeği hurmaydı. Hatta onlardan birinin eline, bir parça ekmek geçse, onu bana uzatıyordu."²⁵

Bedir'den sonra Mekkeliler esirlerini kurtarmak için fidye paralarını göndermeye başladıklarında Ebü'l-Âs'ın fidyesini kardeşi Amr b. Rebî (öl. ?) getirdi. Ebü'l-Âs'ın fidye miktarı denkleştirilirken Hiz. Zeyneb, kocasını esaretten kurtarmak için Yemen bölgesinde çıkarılan bir tür akik taşından yapılan kolyesini de fidye bedeli olarak gönderdi. Bu kolyeyi Hiz. Zeyneb'e düğün hediyesi olarak annesi Hiz. Hatice takmıştı. Hiz. Peygamber fidye malları içerisinde bu gerdanlığı görünce hatırına Hiz. Hatice geldiği için duygulandı. Hiz. Hatice'nin emaneti olan bu kolyenin başka bir yere gitmesine gönlü razı olmayan Hiz. Peygamber ashâbına Ebü'l-Âs'ı bırakmalarını ve şayet kabul ederlerse bu kolyeyi de kendisine iade etmelerini rica etti. Sahâbîler de Hiz. Peygamber'in bu ricasını bir emir telakki ederek derhal Ebü'l-Âs'ı serbest bırakıp Hiz. Zeyneb'in kolyesini de kendisine iade ettiler. Bu sırada Hiz. Peygamber, damadı Ebü'l-Âs'tan Hiz. Zeyneb'i Medine'ye göndereceğine dair bir söz aldı. Ebü'l-Âs da Mekke'ye dönünce bu sözünü yerine getirdi.²⁶ Ebü'l-Âs'a sadece kolyenin mi yoksa gönderilen tüm fidyenin mi iade edildiği rivayetlerde açık bir şekilde zikredilmemiştir.

Bedir Gazvesi'nin üzerinden yaklaşık bir ay geçtikten sonra Hiz. Peygamber, Zeyd b. Hârise (öl. 8/629) ve ensârdan bir kişiyi, Hiz. Zeyneb'i getirmeleri için Mekke'ye gönderdi. Hiz. Peygamber onlara Ye'cec²⁷ mevkiinde beklemelerini, Hiz. Zeyneb'in de oraya geleceğini söyledi. Muhtemelen Hiz. Peygamber ile Ebü'l-Âs'ın daha önce üzerinde anlaştıkları zaman gelince, Hiz. Zeyneb yolculuk için hazırlık-

24 Ebü Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 1984), 1/130; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/262-263; İbn Sa'd, *Kitâbü'l-Tabakâti'l-kebir*, 5/5-6, 10/31; el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/302.

25 el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 1/119; İbn Asâkir, *Târîh*, 67/9.

26 el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 1/130-131; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/262-264; el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/397.

27 Mekke'ye sekiz mil uzaklıkta bir yerdir. Ebü Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân* (Beyrût: Dâru Sâdr, 1977), 5/424.

larını yaptı. Ebü'l-Âs, sevgili eşini kendi elleriyle uğurlamaya gönlü elvermediği için veya Kureyş'in dikkatini üzerlerine çekmemek maksadıyla, buluşma yerine Hz. Zeyneb'i kendisi götürmedi. Onu buluşma yerine Ebü'l-Âs'ın kardeşi Kinâne b. Rebî (öl. ?) götürecekti. Hz. Zeyneb, kendisi için hazırlanan devenin üzerindeki hevdecin içine binince, Kinâne devenin ipini eline alarak, randevu yerine gitmek için yola koyuldu. Bedir'de büyük bir hezimete uğrayan Mekke müşrikleri o ikisinin yola çıktığını duyunca, hemen peşlerine düştüler ve Zî-tuvâ bölgesinde onlara yetiştiler. Hebbâr b. Esved (öl. 15/636?) ve Nâfi' b. Abdülkays (öl. ?) isimli müşrikler, o ikisine ulaşan ilk kişilerdi. Hevdecinin içinde olan Hz. Zeyneb'i, Hebbâr harbesi ile korkuttu. Hz. Zeyneb o sırada hamileydi ve bu hareket onun karnındaki çocuğu düşürmesine neden oldu.²⁸ Hebbâr'ın bu hamlesi üzerine Kinâne b. Rebî, sadağından bir ok alarak yayına yerleştirdi ve Mekkelileri uzaklaşmaları konusunda uyardı. Hebbâr'ın içinde bulunduğu grup geri çekilince Mekke'nin ileri gelenlerinden oluşan, içlerinde Ebû Süfyan b. Harb'in de (öl. 31/651) bulunduğu diğer bir grup Kinâne'ye yaklaşarak bu yaptığının uygun bir hareket olmadığını söylediler. Kureyş'in Bedir'de yaşadığı büyük hezimetten sonra Hz. Peygamber'in kızının Mekke'den gündüz vakti, herkesin gözünün önünde çıkarılmasının kendileri için ikinci bir acizyet olarak algılanacağını ifade ettiler. Onu babasından ayırmak gibi bir niyetleri ve amaçları bulunmadığını da eklediler. Hz. Zeyneb'i şimdi geri götürmesini, dedikodular kesildikten sonra, gizli bir şekilde onu istediği zaman götürüp babasına teslim edebileceğini belirttiler. Bu makul konuşmadan sonra Kinâne, yengesi Hz. Zeyneb'i tekrar evine götürdü. Aradan bir süre geçip dedikodular kesilince, bir gece vakti ikisi tekrar karar kılınan yere doğru harekete geçtiler. Kinâne, Hz. Zeyneb'i Zeyd b. Hârise ve arkadaşının yanına getirdi. Onlar da Hz. Zeyneb'i selamle Medine'ye getirip Hz. Peygamber'e teslim ettiler.²⁹ Rivayetlerde Ebü'l-Âs ve Hz. Zeyneb'in çocuklarının durumundan bahsedilmemiş olmakla birlikte konu ile ilgili diğer rivayetlerden onların da anneleri ile birlikte Medine'ye geldikleri anlaşılmaktadır.

Hz. Zeyneb'in Medine'ye dönüşüyle ilgili Hz. Âişe'den (öl. 58/678) aktarılan benzer bir rivayet daha bulunmakta olup bu rivayette Hz. Zeyneb'i Mekke'den getiren şahıs sadece Zeyd b. Hârise olarak aktarılmaktadır.³⁰

1.4. Ebü'l-Âs'ın Uhud Gazvesi'ne Katılması ve Hz. Zeyneb'e Yapılan Evlilik Teklifi

Ebü'l-Âs, Bedir Gazvesi'nde olduğu gibi Uhud Gazvesi'ne de müşrikler safında katıldı. Bu durum Ebü'l-Âs'ın Hz. Zeyneb'den ayrıldıktan sonra görüşlerinde

28 Bazı rivayetlerde Hebbâr'ın harbesini deveye batırdığı ve bu hamle sebebiyle Hz. Zeyneb'in deveden düşerek bir kaburga kemiğinin kırıldığı aktarılır. Ayrıca bu düşme sebebiyle Hz. Zeyneb'in karnındaki çocuk da düşmüştü. el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/398; Hâkim en-Nisâbüri, *Müstedrek*, 4/47.

29 İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/264-266; el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/397-398; et-Taberî, *Târîh*, 2/43-44; Yavuz Selim Göl, *Hz. Muhammed'in (sas) Hayatında Rahmet Tezahürleri* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2021), 18.

30 Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr, *el-Baḥrû'z-zehḥâr (el-Müsneḍ)*, thk. Mahfûzurrahman Zeynullah (Beyrût: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, 1988), 18/132-134; İbn Mende, *Ma'rifetü's-şahâbe*, 2/927-929.

herhangi bir değişiklik olmadığını gösteriyordu. Bunun doğal bir sonucu olarak insanlar Hz. Zeyneb ile Ebü'l-Âs'ın nikâh akitlerinin sona erdiğini düşünmeye başlamışlardı. Hatta bu dönemde Hz. Ömer (öl. 23/644), Rasûlullah'a gelerek kızı Hz. Zeyneb ile evlenmek istediğini belirtti. Hz. Peygamber, Hz. Ömer'in bu isteğini Hz. Zeyneb'e iletince o: "Ey Allah'ın Rasûlü! Senin de gayet iyi bildiğin üzere Ebü'l-Âs iyi bir damattır. Şayet sen de münasip görürsen onu bir süre daha bekleyim." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sustu ve bu konuda artık herhangi bir şey söylemedi.³¹

Yukarıda aktarılan rivayetten de anlaşıldığı üzere, ayrılmalarına rağmen Hz. Zeyneb eşini hâlâ çok seviyor ve ona karşı bir özlem duyuyordu. Aynı durumun Ebü'l-Âs için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Ebü'l-Âs, Hz. Zeyneb'i Medine'ye gönderdikten sonra ticaret faaliyetleri sebebiyle Şam taraflarına gitmeye devam etti. Bu yolculuklardan birinde Ebü'l-Âs'ın bir konak yerinde eşi Hz. Zeyneb'i hatırlayarak onun için şöyle bir şiir söylediği aktarılmıştır:

İrem'de konakladığımda, Zeyneb'i hatırladım.

Harem'de yaşayan kişiye bereket olsun, dedim.

Emîn'in kızına Allah güzelliklerle mükâfat versin.

*Her eş bildikleriyle onu övecektir.*³²

1.5. Ebü'l-Âs'ın Müslüman Olması

Ebü'l-Âs'ın Müslüman olması ile sonuçlanan süreç İslâm tarihi kaynaklarında dört farklı şekilde aktarılmaktadır. Bu konu ile ilgili rivayetleri en eski kaynaktan başlayarak sırasıyla ele alalım.

Mûsâ b. Ukbe (öl. 141/758), İbn Şihâb ez-Zührî'den (öl. 124/742) aktardığı bir rivayette Ebü'l-Âs'ın Müslüman olması ile sonuçlanan olaylar zincirini genel kabul gören Vâkıdî (öl. 207/823) ve İbn Hişâm'ın (öl. 218/833) anlatımlarından oldukça farklı aktarmaktadır.

Hudeybiye Antlaşması'nın maddelerinden birine göre Mekkelilerden bir kimse kaçıp Müslümanlara sığınırsa velisinin istemesi durumunda o kimse Kureys'e iade edilecekti. Fakat bir Müslüman kaçıp Mekkelilere sığınırsa o kimse iade edilmeyecekti.³³ Hz. Peygamber'in Hudeybiye Antlaşması'nı imzalayarak Medine'ye dönmesi Zilhicce 6/Nisan 628 tarihinde gerçekleşti.³⁴ Bu tarihten kısa bir süre sonra Benî Zühre kabilesinin müttefiklerinden olan Ebû Basîr es-Sekafî (öl. 7/629), Müslüman olduğu için tutsak edildiği Mekke'den kaçarak Medine'ye geldi. Mekkeliler Hudeybiye Antlaşması gereği onu teslim almak için iki kişiyi Medine'ye

31 Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef*, 7/171-172.

32 İbn Sa'd, *Kitâbü'l-Tabakâtü'l-kebir*, 5/7, 10/32; el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/398; Hâkim en-Nisâbü'rî, *Müstedrek*, 4/48.

33 İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/346.

34 el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/634; Mehmet Apaydın, *Siyer Kronolojisi* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018), 615.

gönderdiler. Hz. Peygamber, Ebû Basîr'î bu kişilere teslim etti. Ancak o, yolda bu kişilerden birini öldürüp diğerini de kaçmak zorunda bırakarak ellerinden kurtuldu. Tekrar Medine'ye gitmesi mümkün olmayan Ebû Basîr, kendisi gibi Müslüman olan beş arkadaşı ile birlikte, İsrâ mevkîine³⁵ yakın bir yer olan Sîfulbahr'a giderek oraya yerleşti. Özellikle Mekke'de Müslüman olup Hudeybiye Antlaşması gereği Medine'ye gidemeyen Ebû Cendel (öl. 18/639?) gibi gençler de Ebû Basîr'in yanına geliyorlardı. Çoğunluğu gençlerden oluşan bu mücahit grup kısa süre sonra Suriye bölgesine gönderilen Kureyş kervanlarını ele geçirmeye ve kervandakileri öldürmeye başladı. Onların şöhretinin bölgede yayılması ile birlikte diğer kabilelerden bazı kimseler de onların yanına gelmeye başladı. Kısa süre içerisinde Ebû Basîr ve Ebû Cendel'in etrafında yaklaşık üç yüz kişi toplandı. Bu mücahitlerin ele geçirdiği kervanlardan birisi de içlerinde Ebû'l-Âs b. Rebî'nin bulunduğu kervandı. Ancak Ebû Basîr ve arkadaşları Hz. Peygamber'in damadı olduğu için ona ve arkadaşlarına dokunmayıp sadece mallarını aldılar. Bunun üzerine Ebû'l-Âs, Şam'dan dönene kadar babasının yanında, Medine'de kalmasına müsaade ettiği eşi Hz. Zeyneb'in yanına gelerek durumu ona anlattı. Hz. Zeyneb de Hz. Peygamber'e giderek Ebû'l-Âs ve arkadaşlarının başına gelen olayı anlattı. Daha sonra Hz. Peygamber Medine'de bulunan Müslümanlara şöyle bir konuşma yaptı: "Kuşkusuz bazı insanlarla sıhriyet bağımız oldu. Sıhriyet bağımız olan insanlardan biri de Ebû'l-Âs olup biz onun akrabalığını güzel bulduk. Ebû'l-Âs, yanında Kureyş'ten bir grup arkadaşıyla birlikte Şam'dan dönerken Ebû Basîr ve Ebû Cendel onları yakalayıp mallarına el koymuşlar. Ancak içlerinden hiç kimseyi öldürmemişler. Rasûlullah'ın kızı Zeyneb, benden onları himayeme almamı istedi. Sizler de Ebû'l-Âs ve arkadaşlarını himayenize almayı kabul ediyor musunuz?" Hz. Peygamber'in hutbesini işiten Müslümanlar onun bu ricasını kabul ettiklerini beyan ettiler. Hz. Peygamber'in sözleri Ebû Basîr ve arkadaşlarına ulaşınca onlar kervandan aldıkları malların tamamını iade ettiler. Bu olaydan kısa bir süre sonra ticaretleri büyük zarar gören Kureyşliler Medine'ye bir temsilci göndererek antlaşmanın ilgili maddesinin kaldırılmasını talep ettiler.³⁶

Mûsâ b. Ukbe'nin rivayetinde Hz. Zeyneb'in, kocası Ebû'l-Âs tarafından bir sürelîğine babasının yanına gönderildiği veya bizzat kendisi tarafından Medine'ye bırakıldığı gibi bir anlatım bulunmaktadır. Benzer bir anlatım bazı kaynaklarda da geçmekle birlikte rivayetin isnadında bulunan İbn Lehîa'nın (öl. 174/790) zayıf bir ravi olduğu,³⁷ üstelik Hz. Ümmü Seleme'ye (öl. 62/681) dayandırılan bu rivayetin

35 Medine ile İls mevkii arasında dört günlük mesafe bulunmaktaydı. Burası Kureyslilerin Suriye bölgesine giderken kullandıkları güzergâhın üzerinde, Kızıldeniz sahilinde bulunan bir bölgeydi. İbn Sa'd, *Kitabü'l-Tabakâti'l-kebir*, 2/83; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cem'ül-büldân*, 4/173.

36 Mûsâ b. Ukbe, *Meğâzî Seyyidînâ Muḥammed*, thk. Muhammed et-Taberânî (Kuveyt: Hey'etü'l-Âmme, 2023), 3/45-52; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhaki, *Delâilü'n-nübüvve*, thk. Abdülmu'tî Kal'acî (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1988), 4/172-175.

37 Ayrintılı bilgi için bkz. Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzi İbn Ebû Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl* (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmîyye, 1953), 5/145-148; Ebû Hâtîm Muhammed İbn Hibbân, *Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-mu'haddişîn ve'd-ğu'afâ' ve'l-metrûkîn*, thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed (Beyrût: Dâru'l-Ma'rîfe, 1992), 2/11-14.

başka bir varyantının da bulunmadığı ifade edilmektedir.³⁸ Bu sebeple Mûsâ b. Ukbe'nin rivayetinin bu kısmının doğru olmadığı kanaatindeyiz. Ayrıca önceki bölümlerde de aktardığımız üzere Ebü'l-Âs müşriklerin safında Uhud Gazvesi'ne katıldığı için, insanlar Hz. Zeyneb ile onun nikâhının sona erdiğini düşünmüşlerdi. Bunun bir sonucu olarak da Hz. Ömer, Hz. Zeyneb ile evlenmek istediğini Hz. Peygamber'e iletmişti. Zikri geçen rivayetten de anlaşıldığı üzere Hz. Zeyneb, Bedir Gazvesi'nden sonraki süreçte eşinin yanında değil, Medine'de ikamet etmiştir. Buna ek olarak, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Ebü'l-Âs ve Hz. Zeyneb'in çocukları hakkında aktardığımız rivayetler de onların sürekli Medine'de yaşadıkları bilgisini desteklemektedir.

Mûsâ b. Ukbe bu olayın net bir tarihini vermemiş olsa da onun anlatımlarından yola çıkarak Ebü'l-Âs'ın kervanının Ebû Basîr ve arkadaşları tarafından ele geçirilmesi ve devamındaki hadiselerin Cemâziyelahir 7/Ekim 628 tarihi civarında gerçekleştiğini ifade edebiliriz. Çünkü Hz. Peygamber'in Hudeybiye Antlaşması'nı imzalayarak Medine'ye dönmesi Zilhicce 6/Nisan 628 tarihinde gerçekleşmişti. Ebû Basîr'in Mekke'den kaçması, yanında belli bir miktar insan toplandıktan sonra Kureyş kervanlarını ele geçirmeye başlamaları o günün ulaşım³⁹ ve haberleşme şartları düşünüldüğünde çok kısa sürede gerçekleşebilecek olaylar değildir.

Vâkidî, Ebü'l-Âs'ın Müslüman olması ile sonuçlanan süreci İs Seriiyyesi başlığı altında anlatmaktadır. Genel kabul gören rivayet de Vâkidî'nin anlatımıdır. Buna göre, Ebü'l-Âs, Kureyşli tüccarlardan oluşan bir kervanla birlikte Şam'a doğru yola çıktı. Hz. Peygamber'e bu kervanın Şam'dan dönmekte olduğu bilgisi geldi. Hz. Peygamber kervanı ele geçirmeleri için Zeyd b. Hârise komutasında yüz yetmiş kişiden oluşan bir süvari birliğini Cemâziyelevvel 6/Eylül 627 tarihinde kervanın üzerine gönderdi. İslâm ordusu İs bölgesinde Kureyş kervanı ile karşılaştığında mallarını ganimet olarak aldılar ve kervandakileri esir ettiler. Ganimetler içinde Safvân b. Ümeyye'ye (öl. 41/661?) ait olduğu belirtilen bol miktarda gümüş vardı. Esir edilen kişiler arasında Ebü'l-Âs ve Mugîre b. Muâviye de (öl. ?) bulunmaktaydı. Mücahitler kervandaki mallarla ve esirlerle birlikte Medine'ye döndüler. Ebü'l-Âs seher vakti eşi Hz. Zeyneb'in yanına girerek kendisini himayesine almasını istedi. Hz. Zeyneb eşinin bu isteğini kabul ederek, Hz. Peygamber cemaate sabah namazını kıldırıldığı sırada kapısının önüne çıktı ve yüksek sesle: "Ben Ebü'l-Âs'a civâr⁴⁰ hakkı verdim." dedi. Hz. Peygamber namazı bitirince: "Ey insanlar! Benim işittiğimi sizler de işittiniz mi?" buyurdu. Mescid-i Nebevî'de bulunanlar da bu

38 el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/399-400; Ebü'l-Hasen Nürüddin Ali b. Ebi Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1994), 9/342.

39 Mekke ile Medine arasındaki mesafe kuş uçuşu yaklaşık üç yüz elli kilometredir. Bk. Nebi Bozkurt - Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Medine", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/305. Karayolu ile bu mesafe dört yüz kilometreyi de geçmektedir. O günün şartlarında küçük bir kervanın çöl şartlarında kat edebileceği mesafe ise ortalama otuz beş kilometredir. Dolayısıyla Ebû Basîr'in Mekke'den kaçıp Medine'ye gelmesi için dahi on günden fazla süre gerekmekteydi.

40 Câhiliye döneminde ve İslâm'ın ilk yıllarında son derece yaygın olarak kullanılan bir eman ve sığınma uygulamasıdır. Ahmet Önkâl, "Civâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/34.

sözleri işittiklerini söylediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Nefsim, kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki! Sizin işittiğiniz şeyleri işitene kadar ben de bu konu hakkında herhangi bir şey bilmiyordum. Müminler, kendileri haricindeki kişilere karşı bir el hükmündedirler. Müminlerin içerisindeki en zayıf konumdaki birisi bile başkalarını himayesi altına alabilir. Bu sebeple onun himaye ettiği kimseyi biz de himayemiz altına aldık.” buyurdu. Hz. Peygamber namazı bitirip evine döndükten sonra Hz. Zeyneb babasının yanına gelerek Ebü’l-Âs’tan alınan malların ona iade edilmesini istedi. Ebü’l-Âs ile Hz. Zeyneb evli olmasına rağmen Hz. Peygamber kızından Ebü’l-Âs’a yaklaşmamasını istedi. Müşrik olarak kalmaya devam ettiği müddetçe, onun kendisine helal olmadığını söyledi.⁴¹

Hz. Peygamber, Hz. Zeyneb’in ricası üzerine bu sefere katılan mücahitlere giderek: “Mallarını ganimet olarak aldığınız bu kişi, sizin de bildiğiniz gibi bizim yakınımızdır. Şayet bir iyilikte bulunup da ona mallarını iade ederseniz, buna seviniriz. Fakat Allah’ın size ganimet olarak ihsan ettiği bu malları iade etmek istemezseniz bu da sizin en doğal hakkınızdır.” buyurdu. Bu seriyyeye katılan mücahitler, Hz. Peygamber’in ricasını bir emir telakki ederek kervandan ele geçirdikleri malın tamamını getirdiler. Basit bir su kabı dahi geride bırakılmaksızın bütün mallar Ebü’l-Âs’a iade edildi. Kervandaki malların tamamını geri alan Ebü’l-Âs, derhal Mekke’ye dönerek bu malları sahiplerine iade etti. Daha sonra o: “Ey Kureyş topluluğu! İçinizde malı kendisine iade edilmemiş herhangi bir kimse kaldı mı?” diye sordu. Muhatplarının böyle bir kimse kalmadığını ikrar etmeleri üzerine Ebü’l-Âs: “Kuşkusuz ben Allah’tan başka ilâh olmadığına, Muhammed’in de O’nun elçisi olduğuna şahadet ederim. Aslında ben Medine’deyken Müslüman oldum. Ancak beni, malınızı çalmakla itham edeceğinizden korktuğum için buraya mallarınızla birlikte geri döndüm.” dedi. Daha sonra Ebü’l-Âs bir Müslüman olarak Medine’ye hicret etti.⁴²

Rasûlullah yeni bir nikâha gerek duyulmaksızın Hz. Zeyneb’i ona geri verdi.⁴³ Hz. Zeyneb ile Ebü’l-Âs’ın yeni bir nikâh ve yeni bir mehir tayin edilerek evlendirildikleri şeklinde rivayetler de bulunmaktadır.⁴⁴ Her iki rivayetin de senedi hakkında bazı şüpheler bulunduğu için kesin bir tercih yapmak oldukça zordur. İslâm âlimleri sonraki yıllarda ilgili olayların tamamını dikkate alarak, bir kadının kocasından önce Müslüman olması halinde iddet süresi geçmeden kocanın da Müslüman olması durumunda nikâhlarının düşmeyeceğine kanaat getirmişlerdir. Evzâî (öl. 157/774), Mâlik b. Enes (öl. 179/795), Şâfiî (öl. 204/820), İshâk (öl. 238/853) ve

41 el-Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, 2/553; İbn Sa’d, *Kitâbü’l-Tabakâti’l-kebir*, 2/83, 5/6-7; el-Belâzûrî, *Ensâb*, 1/398-399.

42 el-Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, 2/553-554; İbn Sa’d, *Kitâbü’l-Tabakâti’l-kebir*, 5/7; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 22/430-431.

43 el-Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, 2/554; Abdürrezzâk es-San’ânî, *el-Muşannef*, 7/167, 168; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/270; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid İbn Mâce, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Nikâh”, 60; Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Talâk”, 24; Ebû İshâ Muhammed b. İshâ b. Sevre et-Tirmizî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Nikâh”, 43.

44 Abdürrezzâk es-San’ânî, *el-Muşannef*, 7/171; İbn Mâce, “Nikâh”, 60; et-Tirmizî, “Nikâh”, 43.

Ahmed b. Hanbel'in (öl. 241/855) bu görüşte oldukları belirtilmektedir.⁴⁵ Katâde de (öl. 117/735) bu konu ile ilgili olarak Berâe/Tevbe sûresinin nazil olmasından sonra kocası kâfir kendisi Müslüman olan bir kadının eşinden ayrılmaktan başka bir çaresinin kalmadığını zikretmiştir.⁴⁶ Tevbe sûresi ise Zilkade 9/Mart 631 tarihi civarında nazil olmuştur.⁴⁷ Bu bilgilerin tamamını göz önüne aldığımızda Hz. Peygamber'in, Hz. Zeyneb'i Ebü'l-Âs'a yeni bir nikâha gerek duyulmaksızın eski nikâhıyla iade ettiği sonucuna varmaktayız.

Hz. Zeyneb ile Ebü'l-Âs'ın Bedir Gazvesi'nden sonra ayrıldıkları noktasında kaynaklarda bir ihtilaf bulunmamaktadır. Ancak ikisinin yeniden bir araya gelmelerinin ne zaman gerçekleştiği hususunda farklı tarihlendirmeler vardır. Çeşitli kaynaklarda Hz. Zeyneb ile Ebü'l-Âs'ın bir yıl,⁴⁸ iki yıl,⁴⁹ dört yıl⁵⁰ veya altı yıl sonra⁵¹ birleştikleri rivayet edilmektedir. Hz. Zeyneb ile Ebü'l-Âs'ın tekrar bir araya gelmelerinin 7/628 tarihinde⁵² veya Muharrem 7/Mayıs 628 tarihinde gerçekleştiği yönünde rivayetler bulunmaktadır.⁵³

Vâkidî'nin anlatımına göre Ebü'l-Âs'ın mallarının ele geçirilmesi Cemâziyelevvel 6/Eylül 627 tarihinde Hudeybiye Antlaşması'ndan önce meydana gelmiştir. Hz. Zeyneb ile Ebü'l-Âs'ın tekrar bir aile olmaları ise rivayetlere göre en erken Muharrem 7/Mayıs 628 tarihinde Hudeybiye'den sonradır. Bu durumda Ebü'l-Âs'ın mallarının alınması ile onun Medine'ye geri dönmesinin arasında yaklaşık sekiz aylık bir süreç ortaya çıkmaktadır. Ancak aktarılan rivayetlerde böyle bir fasıla göze çarpmamaktadır. Dolayısıyla Vâkidî'nin rivayetinde böyle bir boşluk olduğunu ifade edebiliriz.

Vâkidî'nin rivayetinde Ebü'l-Âs'ın Medine'ye esir olarak getirilmiş olmasına rağmen Hz. Zeyneb'in yanına girdiği ve kendisinden himaye istediği aktarılmaktadır. Esir bir kimsenin özgür biri gibi başkalarının evine kolayca giremeyeceği açıktır. Dolayısıyla rivayet, bu yönüyle mantıklı bir tutarsızlık içermektedir.

Vâkidî'nin anlatımındaki diğer bir boşluk da Ebü'l-Âs'tan elde edilen ganimetin beşte birinin Hz. Peygamber için ayrılması gerekiyordu. Bu sebeple Hz. Peygamber mücahitlerden ganimet mallarını geri vermelerini rica ederken öncelikle kendisinin bu beşte birlik kısmı Ebü'l-Âs'a iade edeceğini beyan etmesi beklenirdi. Huneyn Gazvesi'nde esirler iade edilirken Hz. Peygamber böyle bir

45 et-Tirmizî, "Nikâh", 43.

46 İbn Sa'd, *Kitâbü'l-Tabakâtü'l-kebir*, 10/33.

47 Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hağâ'iki gâvâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-eğâvil fi vücûhi't-te'vil*, thk. Âdil Ahmed Abdülmecvûd, Ali Muhammed Mu'avviz (Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998), 3/7; Bekir Topaloğlu, "Tevbe Sûresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/586.

48 Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef*, 7/171; Hâkim en-Nisâbü'rî, *Müstedrek*, 3/741.

49 İbn Sa'd, *Kitâbü'l-Tabakâtü'l-kebir*, 10/33; İbn Mâce, "Nikâh", 60; Ebü Dâvûd, "Talak", 24.

50 İbn Mende, *Ma'rifetü's-şahâbe*, 2/926-927.

51 İbn Hişâm, *es-Sire*, 2/270; Ebü Dâvûd, "Talak", 24; et-Tirmizî, "Nikâh", 43; Ebü Abdillâh Şemsüddin Muhammed ez-Zehebi, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1982), 1/332.

52 İbn Sa'd, *Kitâbü'l-Tabakâtü'l-kebir*, 5/7.

53 el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/400; et-Taberî, *Târîh*, 2/141; eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 11/31.

yol izlemişti. Ancak rivayetlerde humus hiç zikredilmemekte, mallar doğrudan mücahitlerden istenmektedir.

Şâmî'nin de (öl. 942/1536) Vâkıdî'den aktarılan rivayete şöyle bir itirazı bulunmaktadır: Vâkıdî'nin aktardığı tarihin aksine Ebü'l-Âs'ın Müslüman olmasıyla sonuçlanan bu olayın Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra meydana gelmiş olması gerekmektedir. Çünkü Hz. Peygamber, Hz. Zeyneb'e Ebü'l-Âs'a yaklaşmamasını söylemiş ve müşrik olarak kalmaya devam ettiği müddetçe de onun kendisine helal olmayacağını belirtmiştir. Kaynaklarda mümin kadınların, müşrik erkeklerle haram kılınmasına dair hükmün Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra geldiği nakledilmektedir.⁵⁴

İbn Hişâm'ın İbn İshâk'tan (öl. 151/768) aktardığı rivayette ise Ebü'l-Âs'ın Müslüman olması ile sonuçlanan süreç şöyle anlatılmaktadır: Ramazan 8/Ocak 630 tarihinde gerçekleşen Mekke'nin fethinden kısa bir süre önce Ebü'l-Âs ticaret amacıyla Şam'a gitti. O, güvenilir bir insan olduğu için Mekkeliler ticaret mallarını da işletmesi için ona emanet ettiler. Ebü'l-Âs ticari faaliyetlerini bitirip dönüş yoluna çıktığı zaman Hz. Peygamber'in görevlendirdiği seriyyelerden bir tanesine denk geldi. Mücahitler kervandaki malları ele geçirdiler, ancak Ebü'l-Âs kaçmayı başardı. O, gece vakti Medine'deki eşi Hz. Zeyneb'in yanına geldi. Rivayetin bundan sonraki kısmı çok küçük ayrıntılar dışında hemen hemen Vâkıdî'nin rivayeti ile aynıdır.⁵⁵ Aralarında belirgin bir fark olmadığı için bu kısımları tekrar etmeye gerek bulunmamaktadır.

İbn Hişâm diğer kaynaklarda bulunmayan bir rivayeti ise şöyle aktarmaktadır: Ebü'l-Âs müşriklerin malları ile birlikte Şam'dan geldiği zaman bazı Müslümanlar ona: "Sen Müslüman olup da müşriklere ait olan şu malları alsan olmaz mı?" şeklinde bir teklif yönelttiler. Bunun üzerine Ebü'l-Âs: "Emanetlere hıyanet ile başlayacak bir Müslümanlık ne kadar da kötüdür." diyerek karşılık vermiştir.⁵⁶

Olayın İbn Hişâm'ın aktardığı şekilde gerçekleşmesi mümkün değildir. Çünkü İbn Hişâm'ın belirttiği tarihte, Hudeybiye Antlaşması gereği Mekkelilerin kervanlarına Müslümanların herhangi bir taarruzda bulunmaları antlaşmanın maddelerine aykırıydı.

Ya'kübî (öl. 292/905), Ebü'l-Âs'ın Müslüman olma serüvenini diğer kaynaklardan çok daha farklı anlatmaktadır. O, Ebü'l-Âs'ın yaşadığı olayların Karede⁵⁷ Seriyyesi sırasında meydana geldiğini ifade etmektedir. Ya'kübî'nin anlatımına göre, Hz. Peygamber Bedrû's-suğrâ/Bedrû'l-mev'id Gazvesi'nden döndükten

54 eş-Şâmî, *Sübü'l-İ-hüdâ*, 6/85; Ayrıca bkz. Ebü Abdillâh Şemsüddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd fi hedyi hayri'l-ibâd*, thk. Şuayb el-Arnaût, Abdülkâdir el-Arnaût (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 5/136.

55 İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/269-270; Ayrıca bk. et-Taberî, *Târîh*, 2/44; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 22/429-430.

56 İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/270; el-Begavî, *Mu'cemü's-şahâbe*, 5/168; eş-Şâmî, *Sübü'l-İ-hüdâ*, 11/30.

57 Necid bölgesinde, içerisinde su kaynağı bulunan bir yerdir. Ebü Abdillâh Muhammed İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah (Fas: y.y., 1976), 296; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 4/322.

sonra Mekkeli müşrikler Bedir üzerinden geçen Suriye yolunu tehlikeli buldıkları için güzergâhlarını değiştirerek daha az kullanılan Irak yolunu tercih etmeye başladılar. İçlerinde Ebû Süfyan ve Ebü'l-Âs b. Rebî'nin de bulunduğu bir grup Mekkeli tüccar Irak yolu üzerinden Şam bölgesine gitmek için yola koyuldular. Hz. Peygamber'in Zeyd b. Hârise komutasında gönderdiği seriyye mensupları bu kervanı ele geçirdiler.⁵⁸ Rivayetin bundan sonraki kısmı Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın anlatımlarına benzemektedir.

Ya'kübî'nin, aktardığı bilgilerde yalnız kaldığı ve bu bilgilerin Ebü'l-Âs hakkındaki genel anlatımlara uygun olmadığı açıktır. Konu ile ilgili diğer rivayetlerin ise birbirinden oldukça farklı öğeler içerseler de telif edilme imkânı bulunmaktadır. Öncelikle bazı müverrihlerin de belirttiği üzere doğruya en yakın bilgiler Mûsâ b. Ukbe'nin aktardığı rivayetlerdir.⁵⁹ Dolayısıyla Ebü'l-Âs'ın kervanı Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra Ebû Basîr ve arkadaşları tarafından ele geçirilmiş olmalıdır. Ebû Basîr ve arkadaşları hem Hz. Peygamber'in damadı Ebü'l-Âs'ı hem de arkadaşlarının canını bağışlayarak sadece ellerindeki malları almış ve kervandakileri serbest bırakmışlardır. Bunun üzerine kervandaki diğer kişiler Mekke'ye dönmüş, Ebü'l-Âs ise Medine'ye gelerek Hz. Zeyneb'in yanına gidip ondan bu hususta yardım istemiştir. Rivayetlerde belirtildiği üzere Hz. Zeyneb de sabah namazı sırasında Ebü'l-Âs'a sığınma hakkı verdiğini yüksek sesle ilan etmiştir. Hz. Peygamber namazdan sonra Hz. Zeyneb'in eman verdiği kimseye kendilerinin de eman verdiklerini açıklamıştır. Yine rivayetlerde geçen Hz. Peygamber'in Hz. Zeyneb'i Ebü'l-Âs'a yaklaşmaması hususunda uyarması da İslâmî hükümlerin vazedildiği sürece gayet uygundur. Hz. Peygamber'in ve Müslümanların Ebü'l-Âs'a eman verdikleri haberi Ebû Basîr ve arkadaşlarına ulaşınca onlar bu kervandan ele geçirdikleri tüm malları Medine'ye göndermiş olmalılardır. Rivayetlerde zikredilmeyen humus ayrıntısı da bu şekilde makul bir surette ortadan kalkmaktadır.

Medine ile İls mevkii arasında dört günlük bir mesafe bulunmaktaydı. Bu sebeple haberin mücahitlere ulaşması ve malların Medine'ye geri gelmesi için en az sekiz günlük bir süre gerekliydi. Bu süre zarfında Medine'de misafir olan Ebü'l-Âs, İslâm'ı daha yakından tanımak için de bir fırsat buldu. İbn Hişâm'ın eserinde aktardığı üzere kervandaki mallar Medine'ye geldikten sonra, bu süre zarfında iletişim kurduğu Müslümanlar muhtemelen Ebü'l-Âs'a şu minvalde bir teklifte bulundular: "Bu mallar zaten kâfirlere ait, sen Müslüman ol. Bu malları da ganimet olarak kendine al." Ancak Ebü'l-Âs, hıyanet üzere bir başlangıcı kabul etmeyerek bu teklifi reddetti. O, Mekke'ye giderek, hem kendisi gibi mallarına el konulmuş tüccarların hakkını hem de kendisine emanet edilmiş olan malları sahiplerine iade etti. Ardından Mekkelilerin huzurunda da bir şahadet getirerek İslâm'a girdiğini açıklayıp Medine'ye doğru hicret yolculuğuna başladı. Olayları

58 Ebü'l-Abbâs Ahmed el-Ya'kübî, *Târîhu'l-Ya'kübî*, thk. Abdülemir Mühennâ (Beyrût: Şeriketü'l-A'lemi li'l-Matbû'ât, 2010), 1/390; Apaydın, *Siyer Kronolojisi*, 605.

59 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3/284; eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 6/85.

kronolojik olarak incelediğimizde onun İslâm'a girmesinin Cemâziyelahir 7/Ekim 628 tarihi dolaylarında meydana gelmiş olduğunu görürüz. Bu tarih üzerinden bir hesaplama yaptığımızda da Ebü'l-Âs'ın Hz. Zeyneb ve çocuklarından yaklaşık altı yıl boyunca ayrı kaldığı sonucuna ulaşırız. Bu rakam, daha önce zikrettiğimiz rivayetlere de muvafıktır. İlerleyen kısımlarda ayrıntılı bir şekilde açıklayacağımız üzere Ebü'l-Âs, Medine'ye geldiğinde çok büyük ihtimalle oğlu Ali (öl. ?) vefat etmişti. Dolayısıyla o, bundan sonraki süreçte, eşi Hz. Zeyneb'in vefatına kadar, yaklaşık sekiz ay eşi ve kızı ile birlikte vakit geçirdi.

1.6. Hz. Zeyneb'in Vefatı

Hz. Zeyneb, Ramazan 2/Mart 624 tarihinde gerçekleşen Bedir Gazvesi'nden yaklaşık bir ay sonra yaralandı ve bunun neticesinde karnındaki çocuğu düştü. Kaynaklarda Hz. Zeyneb'in bu tarihten sonra vefat edene kadar kanamalarının olduğu ve karın ağrısı çektiği aktarılır. Hz. Zeyneb yaklaşık altı yıl boyunca bu rahatsızlıkları yaşadı ve 8/629 tarihinde vefat etti. Hz. Zeyneb'in hicri 8. yılın başlarında⁶⁰ veya Safer 8/Haziran 629 tarihinde vefat ettiği belirtilmektedir.⁶¹ Hz. Zeyneb'in hicret yolculuğu esnasında yaşadığı bu yaralanmadan dolayı vefat etmesi sebebiyle, onun şehit olduğu kabul edilmiştir.⁶²

İçlerinde Ümmü Eymen (öl. 24/645?), Hz. Sevde (öl. 23/644) ve Hz. Ümmü Seleme'nin de bulunduğu bir grup kadın tarafından naaşı yıkanan Hz. Zeyneb,⁶³ Medine'de cenazesi tabutla taşınan ilk kişi oldu. Medinelilerin bilmediği bu usulü onlara öğreten kişi Esmâ bint Umey's'ti (öl. 40/661?). O, Habeşistan'da kaldığı dönemde bu usulü görmüştü. Hz. Peygamber cenaze namazını kıldırdıktan sonra Ebü'l-Âs ve Hz. Peygamber, Hz. Zeyneb'i kabrine indirdi.⁶⁴

1.7. Ebü'l-Âs'ın Hz. Zeyneb Sonrası Hayatı ve Vefatı

Ebü'l-Âs, Hz. Zeyneb'in vefatının ardından yaklaşık dört yıl yaşadı. Onun hayatının bu dönemi hakkındaki bilgilerin de oldukça yetersiz olduğu ifade edilebilir. Bazı kaynaklarda Ebü'l-Âs'ın Hz. Zeyneb'in vefatından sonra, Ramazan 8/Ocak 630 tarihinde gerçekleşen Mekke'nin fethinin ardından buraya yerleştiği zikredilmektedir.⁶⁵ Ancak kendisinin Medine'de ikamet etmeye devam ettiğine delalet eden bazı bilgiler de bulunmakta olup bu ihtimalin daha güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi Yemen'e vazifeli olarak gönderdiğinde Ebü'l-Âs'ın da onunla birlikte olduğu, hatta Hz. Ali'nin Yemen'den dönerken onu yerine vekil olarak bıraktığı aktarılmaktadır.⁶⁶ Yine Hz. Peygamber'in vefatından sonra

60 İbn Sa'd, *Kitâbü'l-Şeybâti'l-kebîr*, 10/34; Hâkim en-Nisâbü'rî, *Müstedrek*, 4/45, 48; Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbüddîn Ömer İbn Kesir, *el-Biddâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî (Cize: Hicr, 1997), 8/242.

61 İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, 84; İbn Mende, *Ma'rifetü's-şahâbe*, 2/926; M. Nazif Şahinoğlu, "Zeyneb bint Muhammed", *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi* (Eskişehir: MEB Yayınları, 1997), 13/555.

62 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 22/432-433; eş-Şâmî, *Sübü'l-ü'l-hüdâ*, 11/31; Aynur Uraler, "Zeyneb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/355.

63 İbn Sa'd, *Kitâbü'l-Şeybâti'l-kebîr*, 10/34; el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/400.

64 el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/400; eş-Şâmî, *Sübü'l-ü'l-hüdâ*, 11/31.

65 el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/400.

66 İbn Asâkir, *Târîh*, 67/5; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 5/24.

Hiz. Ebû Bekir'e (öl. 13/634) biat edildiği zaman Ebü'l-Âs'ın Hiz. Ali'nin yanında olduğu rivayet edilmektedir.⁶⁷ Dolayısıyla Ebü'l-Âs, Hiz. Zeyneb'in vefatının ardından da genel olarak Medine'de ikamet etmeye devam etmiş olmalıdır.

Ebü'l-Âs'ın Hiz. Peygamber'le birlikte hiçbir savaşa katılmadığı rivayet edilse de⁶⁸ bize göre bu bir bilgi değil, sadece yanlış bir tespittir. Müellifler herhangi bir gazve veya seriyyeye ait rivayette onun ismi geçmediği için böyle bir çıkarımda bulunmuş olmalılardır. Kaynaklarda Ebü'l-Âs'ın herhangi bir engellilik durumundan bahsedilmemektedir. Dolayısıyla bütün Müslümanlar Mekke'nin fethi, Huneyn ve Tebük gibi savaşlara katılırken kendisi nasıl bir mazeret sunarak bu savaşlara katılmamıştır? Kaynaklarda bununla ilgili de herhangi bir bilgi yoktur. Kanaatimize göre oldukça sakın bir insan olan Ebü'l-Âs'ın isminin gazvelerde herhangi bir şekilde anılmamış olması müverrihleri böyle bir akıl yürütmeye götürmüş olmalıdır. Elimizde aksini ispatlayacak bir malumat bulunmamakla birlikte onun bazı gazvelere katılmış olma ihtimalinin daha güçlü olduğunu düşünmekteyiz.

Ebü'l-Âs, Hiz. Zeyneb'in vefatından sonra⁶⁹ Ebü Ühayha lakabı ile tanınan Saîd b. el-Âs b. Ümeyye'nin kızı Fâhite (öl. ?) ile evlendi. Ebü'l-Âs ve Fâhite bint Saîd b. el-Âs'ın bu evlilikten Meryem (öl. ?) isminde bir kızları dünyaya gelmiştir.⁷⁰ Ebü'l-Âs'ın kızı Meryem, Muhammed b. Abdurrahman b. Avf (öl. ?) ile evlendi ve bu evlilikten Kâsım (öl. ?) isminde bir çocukları dünyaya geldi. Ebü'l-Âs'ın soyu bu kızı vesilesiyle devam etmiştir.⁷¹

Ebü'l-Âs'ın Yemâme Savaşı'nda,⁷² 11/634 tarihinde⁷³ veya 13/636 tarihinde⁷⁴ vefat ettiği şeklinde bazı bilgiler bulunsa da bunların doğru olmadığı kaydedilmiştir. Ebü'l-Âs, Hiz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde Zilhicce 12/Şubat 634 tarihinde Medine'de vefat etti.⁷⁵ O, vefatından önce malının ve ailesinin sorumluluğunu dayısının oğlu Zübeyr b. Avvâm'a (öl. 36/656) vasiyette bulundu.⁷⁶ Öldüğünde kaç yaşında olduğu da kaynaklarda zikredilmemiştir.

2. Ebü'l-Âs'ın Şahsiyeti

Ebü'l-Âs'ın yaklaşık olarak Cemâziyelaahir 7/Ekim 628 tarihinde İslâm dinini kabul ederek Medine'ye hicret ettiğini göz önüne alırsak kendisinin yaklaşık yirmi yıl boyunca İslâm dinine girmediği gibi bir sonuçla karşılarışırız. Ebü'l-Âs, İslâm

67 İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 5/24; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 6/165.

68 İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5/8; el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/400; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 6/165.

69 Bazı rivayetlerde bu evliliğin Hiz. Zeyneb'in Medine'ye hicretinin ardından gerçekteştiği aktarılmaktadır. Yine aynı rivayet içerisinde Ebü'l-Âs'ın kızının ismi Ümeyye olarak zikredilmektedir. İbn Asâkir, *Târiş*, 67/5.

70 İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, 84; Ebü Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *Cemheretü ensâbi'l-Arab*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 1982), 132; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 7/208.

71 İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5/8; İbn Asâkir, *Târiş*, 67/21.

72 İbn Asâkir, *Târiş*, 67/8; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 6/166.

73 Hâkim en-Nisâbüri, *Müstedrek*, 3/740.

74 İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 6/166; İbn Asâkir, *Târiş*, 67/22.

75 İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, 84; el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/400; el-Begavî, *Mu'cemü's-şahâbe*, 5/80.

76 İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5/8; et-Taberî, *Târiş*, 2/329; el-Begavî, *Mu'cemü's-şahâbe*, 5/80.

dinine çok geç bir tarihte girmiş olsa da kendisinin oldukça güzel meziyetleri bulunmaktaydı. Öncelikle o, geçimini ticaretten sağlayan iyi bir tüccar olup maddi durumu oldukça iyiydi. Ayrıca onun emanete riayet eden, güvenilir bir insan olduğu da kaynaklarda aktarılmaktadır.⁷⁷

Hız. Peygamber uzun süre kendisine iman etmemiş ve hatta müşriklerle birlikte savaşıla katılmış olsa da Ebü'l-Âs'ın şahsiyetini beğeniyordu. Hız. Peygamber'in damadını beğenmesinin bazı sebepleri bulunmaktaydı. Öncelikle Ebü'l-Âs iyi ve vefalı bir eştı. Mekke müşriklerinin ileri gelenleri eşı Hız. Zeyneb'i boşamasını istediğinde o bunu reddetmişti. Onun bu davranışı Hız. Peygamber'in de takdirini kazanmıştı.⁷⁸ Hız. Peygamber, müşrik olsa da damadı hakkında hep güzel şehadette bulunmuştu.⁷⁹ Hız. Peygamber onun hakkında: "Ebü'l-Âs ile olan hısımlığımızı kötü görmüyoruz." buyurmuştu.⁸⁰

Hız. Peygamber'in Hız. Ali sebebiyle gelişen bir olay vesilesiyle de Ebü'l-Âs'ın damadı olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirdiği görülmektedir. Hız. Ali Mekke'nin fethinden sonra⁸¹ Ebü Cehil'in (öl. 2/624) kızıyla evlenme hususunda bir girişimde bulundu. Hız. Fâtıma da (öl. 11/632) Hız. Peygamber'e gelerek bu durumu şikâyet etti. Bunun üzerine Hız. Peygamber insanları toplayarak şöyle bir konuşma yaptı: "Fâtıma benim bir parçamdır. Onun din konusunda fitneye uğramasından korkuyorum (Kıskançlığın sebep olacağı öfkeyle günaha düşmesinden çekiniyorum)." buyurdu. Daha sonra Rasûlullah ilk damadı Ebü'l-Âs'ı kastederek: "O, benimle konuştu ve doğruyu söyledi. Bana bir söz verdi ve sözünde durdu. Ben helal olan bir şeyi haram, haramı da helal kılmıyorum. Ancak, Allah'a yemin olsun ki! Asla Rasûlullah'ın kızı ile Allah düşmanının kızı aynı kişinin nikâhında bir araya gelmeyecektir." buyurdu. Rasûlullah'ın konuşmasını duyduktan sonra Hız. Ali evlilik fikrinden vazgeçti.⁸²

Pek çok muteber kaynak tarafından aktarılan bu rivayette Ebü'l-Âs'ın Hız. Peygamber'e bir söz verdiği ve bu sözü yerine getirdiği aktarılmaktadır. Verilen söz hususunda akla gelen ilk ihtimal, Bedir Gazvesi'nde esir düşen Ebü'l-Âs'ın Hız. Zeyneb'i Medine'ye göndereceğine dair söz vermesi olayıdır. Nitekim Ebü'l-Âs eşini ve çocuklarını çok sevmesine rağmen sözünü yerine getirmiştir. Konuya daha muvafık olan diğeri bir ihtimal ise Hız. Peygamber'in evliliklerinden önce damatlarından, kızlarının üzerine kuma getirmeyeceklerine dair bir söz almış olabileceğidir. Hız. Ali verdiği sözü unuttuğu için de Hız. Peygamber, Ebü'l-Âs üzerinden bu sözü hatırlatmış olabilir.⁸³ Hız. Peygamber kızlarını çok sevdiği için onların

77 İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/263; el-Belâzûrî, *Ensâb*, 1/397; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 22/426.

78 İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 4/1701-1702; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 5/23.

79 et-Taberî, *Târih*, 2/42; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 22/427.

80 İbn Sa'd, *Kitâbü'l-Tabakâti'l-kebir*, 5/7, 10/32; İbn Asâkir, *Târih*, 67/7.

81 M. Yaşar Kandemir, "Fâtıma", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/220.

82 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 4/326; Ebü Abdillâh Muhammed el-Buhârî, *el-Câmi' u's-şâhih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Farzu'l-humus", 5; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi' u's-şâhih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 95-96; Ebü Dâvûd, "Nikâh", 12.

83 Benzer bir yorum için bk. Kandemir, "Fâtıma", 12/220.

hiçbirini ikinci eş olarak herhangi bir kimseye vermemiştir.⁸⁴ Bu sebeple ikinci ihtimalin de güçlü bir olasılık olduğu ifade edilebilir.

Bazı kaynaklarda Ebü'l-Âs ile Hiz. Peygamber'in iyi bir dostluk bağı bulunduğu da zikredilmektedir.⁸⁵ Ancak bu bilgiyi doğrulayabilecek hiçbir olay bulunmamaktadır. Dolayısıyla bunun bir bilgi değil, tespit olduğunu ve müelliflerin genel tarih anlatımlarından böyle bir çıkarım yaptıklarını ifade edebiliriz.

Hiz. Peygamber'in insanlara değer verme sebeplerini anlayabilme noktasında da Ebü'l-Âs mümtaz bir örnektir. O, iyi bir eş, iyi bir baba, sözünün eri bir insan ve emanete riayet eden güvenilir bir tüccar olduğu için kâfir olduğu dönemler de bile hep Hiz. Peygamber'in takdir ettiği bir insan olarak kalmıştır. Ebü'l-Âs örneği üzerinden anlaşılmaktadır ki Hiz. Peygamber insanlara sadece iman durumları üzerinden bir değer atfetmiyordu. Rasûlullah müşrik de olsa iyi bir insanı her daim takdir etmekteydi.

3. Ebü'l-Âs ve Hiz. Zeyneb Çiftinin Çocukları

Hiz. Zeyneb ve Ebü'l-Âs çiftinin evliliklerinden Ümâme (öl. 50/670) ve Ali isimlerinde bir kız ve bir erkek çocukları dünyaya gelmiş olup⁸⁶ her ikisinin de soyları devam etmedi.⁸⁷

3.1. Ümâme bint Ebü'l-Âs

Ebü'l-Âs ve Hiz. Zeyneb çiftinin kızları Ümâme hakkında kaynaklarda yeterince malumat bulunmamaktadır. Onun ne zaman doğduğu, kardeşi Ali'den küçük mü yoksa büyük mü olduğu gibi hususlar net değildir. Ancak rivayetlerin genelinden Ümâme'nin kardeşi Ali'den daha büyük olduğu anlaşılmaktadır. Ümâme'nin kardeşinden daha uzun yaşaması onunla ilgili bazı bilgilerin günümüze ulaşmasına olanak tanımıştır.

Hiz. Peygamber'in namaz kıldırırken Ümâme'yi omuzuna aldığı,⁸⁸ ona akikten yapılmış bir kolyeyi⁸⁹ ve altın bir yüzüğü hediye ettiği şeklinde⁹⁰ bazı rivayetler güvenilir kaynaklar aracılığı ile günümüze ulaşmıştır.

Ümâme ilk evliliğini Hiz. Fâtıma'nın vefatının ardından Hiz. Ali ile yaptı.⁹¹ Hiz. Ali'nin vefatından ardından da Mugîre b. Nevfel b. Hâris (öl. 50/670?) ile evlendi.⁹² Onun bu evliliklerden birer tane erkek evladı olduğu şeklinde rivayetler bulundu-

84 İbn İshâk, *Siretü İbn İshâk*, 237.

85 İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, 4/1701; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 5/23.

86 İbn İshâk, *Siretü İbn İshâk*, 229; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 10/31.

87 eş-Şâmi, *Sübülü'l-hüddâ*, 11/32; Şahinoğlu, "Zeyneb bint Muhammed", 13/555.

88 el-Buhârî, "Şalât", 106; Müslim, "Mesâcid", 41-43; Ebû Dâvûd, "Şalât", 165.

89 İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 10/40; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/101.

90 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/119; İbn Mâce, "Libâs", 40; Ebû Dâvûd, "Hâtem", 8.

91 İbn İshâk, *Siretü İbn İshâk*, 229; el-Begavî, *Mu'cemü's-şahâbe*, 5/80.

92 İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 10/40; el-Belâzûrî, *Ensâb*, 1/400.

ğu gibi,⁹³ kendisinin çocuğu olmadığı da aktarılmıştır.⁹⁴ Ümâme, Muâviye b. Ebû Süfyân'ın (öl. 60/680) halifeliği döneminde 50/670 yılı dolaylarında vefat etti.⁹⁵

3.2. Ali b. Ebü'l-Âs

Ali hakkındaki bilgilerimiz son derece sınırlıdır. Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethi sırasında torunu Ali'yi devesinin terkesine bindirdiği, onun Mekke'nin fethinden sonra, buluş çağına yaklaştığı bir dönemde vefat ettiği aktarılmaktadır.⁹⁶ Ancak bu rivayetin ravilerinden biri olan Ömer b. Ebû Bekir el-Müemmeli'nin (öl. ?) metrûk bir ravi olduğu ifade edilmektedir.⁹⁷ Farklı bir isnadı da bulunmadığı için rivayet itibar edilebilir bir seviyede değildir.

Kaynakların genelinde Ali'nin küçük yaşta vefat ettiği aktarılır.⁹⁸ Oldukça güvenilir kaynaklarda da bu bilgiyi teyit eden bazı rivayetler nakledilmiştir. Üsâme b. Zeyd'den (öl. 54/674) aktarılan bir rivayette Hz. Zeyneb: "Oğlum ölmek üzere, bize geliniz." şeklinde Hz. Peygamber'e bir haber gönderdi. Hz. Peygamber, kızına selamla birlikte şu cevabı gönderdi. "Kuşkusuz verdiği can da aldığı can da Allah'a aittir. O'nun katında her şeyin belli bir süresi vardır. Karşılığını Allah'tan bekleyerek sabret." Hz. Zeyneb ant vererek, Hz. Peygamber'e gelmesi için tekrar haber gönderdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber bir grup sahâbi ile birlikte Hz. Zeyneb'in evine gitti. Çocuk, Hz. Peygamber'in kucağına verildiğinde can çekişiyordu. Hz. Peygamber, çocuğun bu halini görünce gözlerinden yaşlar süzölmeye başladı. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde (öl. 14/635?): "Ey Allah'ın Rasûlü! Bu hal nedir?" deyince Hz. Peygamber: "Bu, Allah'ın kullarının kalbine koyduğu merhamettir. Allah Teâlâ ancak kullarından merhametli olanlara merhamet eder." buyurdu.⁹⁹ Rivayetin bazı varyantlarında bu çocuğun Hz. Zeyneb'in kızı Ümâme olduğu şeklinde bilgiler bulunmaktadır.¹⁰⁰ Ancak Ümâme'nin Hz. Peygamber'in vefatından sonra da uzun seneler yaşadığı bilinmektedir. Dolayısıyla şerhlerde de izah edildiği üzere¹⁰¹ bu rivayette zikri geçen çocuk Ali'dir.

93 el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/400; Ebü'l-Hasen İzzüddin Ali İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ebü'l-Fidâ' Abdullah el-Kâdi, Muhammed Yûsuf ed-Dekkâk (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2010), 3/263.

94 eş-Şâmî, *Sübü'lü'l-hüdâ*, 11/31-32; Ayşe Esra Şahyar, "Ümâme bint Ebü'l-Âs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/301.

95 Şahyar, "Ümâme bint Ebü'l-Âs", 42/301.

96 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 22/424-425; el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, 9/341; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, thk. Muhammed Abdülaziz el-Hâlidî (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1996), 4/321.

97 İbn Ebû Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, 6/100; el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, 9/341; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Beyrût: Mektebü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 2002), 5/73.

98 İbn İshâk, *Siretün İbn İshâk*, 229; el-Belâzürî, *Ensâb*, 1/400; Hâkim en-Nisâbü'rî, *Müstedrek*, 3/262.

99 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/205-206; el-Buhârî, "Cenâ'iz", 32, "Kader", 4, "Eymân", 9, "Tevhîd", 2; Müslim, "Cenâ'iz", 11; İbn Mâce, "Cenâ'iz", 53; Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 24; Ebû Abdîrrahmân Ahmed en-Nesâî, *es-Sünen*. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Cenâ'iz", 22.

100 Abdürezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef*, 3/551-552; Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, thk. Muhammed Avvâme (Cidde: Dâru'l-Kible, 2006), 7/502-503; el-Buhârî, "Merdâ", 9.

101 İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahihi'l-Buhârî*, nşr. Abdülaziz b. Abdillâh b. Bâz, Muhammed Fuâd Abdülbâki, Muhibbüddin el-Hatib (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1960), 3/156; Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Ter-cüme ve şerhi* (İzmir: Işık Yayınları, 2013), 1964-1966.

Ali hakkında bazı ipuçlarına ulaşabileceğimiz Zübeyr b. Bekkâr'dan (öl. 256/870) aktarılan bir rivayet de şöyledir: "Ali, Benî Gâdır kabilesine süt evlat olarak verildi. Rasûlullah, onu sütannesinden geri aldı. O gün, babası henüz müşrikkti. Rasûlullah: 'Kim bana herhangi bir şeyde ortaksa, ben o şeyde daha fazla hak sahibiyim. Hangi kâfir bir şeyde Müslüman'a ortaksa, Müslüman o şeyde daha fazla hak sahibidir.' buyurdu."¹⁰² Bu rivayetten hareketle Hz. Zeyneb'in Medine'ye hicret ettiği sırada Ali'nin henüz süt emecek bir yaşta olduğu çıkarılabilir. Muhtemelen Hz. Peygamber, Hz. Zeyneb'e Medine'ye gelmesini emrettiği için Ali, sütannesinden alınmıştır. Bu durumda Ali'nin Medine'ye geldiğinde iki yaşından daha küçük olduğu gibi bir sonuç çıkmaktadır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de çocuğun süttan kesilmesi için gereken süre iki yıl¹⁰³ olarak zikredilmektedir.

Sonuç

Ebü'l-Âs, Rebî' b. Abdüluzza ile Hâle bint Huveylid'in evliliklerinden Mekke'de dünyaya geldi. Teyzesi Hz. Hatice, evladı gibi sevdiği Ebü'l-Âs'ı nübüvvetten önce kızı Hz. Zeyneb ile evlendirdi. Hz. Peygamber'in ilk damadı olma şerefine nail olan Ebü'l-Âs İslâm'ın tebliğ edilmeye başlandığı dönemde bu yeni dine girmeyi reddetti. Hz. Peygamber ve Müslümanlar Medine'ye hicret etmeye başladığında o, eşinin Medine'ye hicret etmesine izin vermedi. Mekkeli müşriklerin safında Bedir Gazvesi'ne katılan Ebü'l-Âs, bu gazve esnasında Müslümanlar tarafından esir edildi. Hz. Peygamber, onu serbest bırakmadan önce Hz. Zeyneb'i Medine'ye gönderceğine dair kendisinden söz aldı. O, Mekke'ye dönünce eşini ve çocuklarını çok sevmesine rağmen Rasûlullah'a verdiği sözü yerine getirdi. Ebü'l-Âs'ın Hz. Zeyneb'den ayrı kaldığı süre içerisinde ticari faaliyetlerine devam ettiği kesindir. Ayrıca bu dönemde Uhud Gazvesi'ne de yine müşriklerin safında katıldığına dair rivayetler bulunmaktadır.

İslâm tarihi kaynaklarındaki genel kabulün aksine Ebü'l-Âs'ın İslâm'a girmesi ile sonuçlanan süreç Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra meydana gelmiştir. Ebü'l-Âs ve arkadaşlarının kervanı Ebû Basîr ve arkadaşları tarafından ele geçirilmiştir. Mücahitler tarafından mallarına el konulsa da Hz. Peygamber'in damadı olduğu için hem onun hem de arkadaşlarının canı bağışlanmıştı. Ebü'l-Âs bu olaydan sonra Mekke'ye gitmek yerine Medine'ye gelerek eşi Hz. Zeyneb'den yardım istemişti. Hz. Zeyneb'in yardım ve aracılığı sayesinde kaybettikleri mallara tekrar kavuşan Ebü'l-Âs Mekke'ye gidip yanındaki malları sahiplerine iade etmiş ve Müslüman olduğunu Mekkelilere açıklamıştı. Cemâziyelahir 7/Ekim 628 tarihi dolaylarında Müslüman olarak Medine'ye dönen Ebü'l-Âs kısa bir süre sonra gerçekleşecek olan Hz. Zeyneb'in vefatına kadar eşi ve kızı Ümâme ile birlikte yaşadı. Rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla oğlu Ali önceki yıllarda, küçük yaşta vefat etmişti.

102 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 22/424-425; el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, 1/275, 9/341.

103 Lukmân 31/14.

Ebü'l-Âs, Hz. Zeyneb'in vefatının ardından yaklaşık dört yıl yaşadı. Rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla o, bu süreçte genellikle Medine'de ikamet etti. Hz. Zeyneb'in vefatının ardından Saîd b. el-Âs'ın kızı Fâhite ile evlendi ve bu evlilikten Meryem isminde bir kızı dünyaya geldi. Hz. Zeyneb'den doğan çocuklarının soyları devam etmemesine rağmen Ebü'l-Âs'ın soyu, kızı Meryem'den devam etti.

Kaynaklarda Hz. Peygamber ile herhangi bir savaşa katılmadığı zikredilse de bunun doğru olmadığını ifade etmek mümkündür. Savaşlara katılmamak için geçerli bir özürlü olmayan Ebü'l-Âs'ın Mekke'nin fethi, Huneyn ve Tebük gibi tüm Müslümanların katıldığı savaşlara iştirak etmiş olması gerekir. O, Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde Zilhicce 12/Şubat 634 tarihinde Medine'de vefat etmiştir.

Ebü'l-Âs yaklaşık yirmi yıl boyunca İslâm'ı ve dolayısıyla Hz. Peygamber'in nübüvvetini tasdik etmemiş olsa da sözünün eri, dürüst ve güvenilir bir insandı. Hz. Zeyneb'in onun hakkındaki şahadetinden de anlaşılacağı üzere o aynı zamanda iyi bir baba ve iyi bir kocaydı. Hz. Peygamber bu güzel hasletleri sebebiyle, onun damadı olmasından bir rahatsızlık duymuyor hatta yaptığı konuşmalarda onu öven sözler sarf ediyordu. Hz. Peygamber'in inanç durumu ne olursa olsun iyi insanlara değer verdiği Ebü'l-Âs örneği üzerinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi'. *el-Muşannef*. thk. Habîbürrahmân el-A'zamî. 12 Cilt. Beyrût: el-Meclisü'l-İlmî, 1972.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Âmilî, es-Seyyid Ca'fer Murtazâ. *eş-Şaḥîḥ min sîreti'n-nebiyyi'l-a'zam*. 35 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Hadîs, 2. Basım, 2007.
- Apaydın, Mehmet. *Siyer Kronolojisi*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018.
- Arı, Mehmet Salih. *İmâmîyye Şıası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011.
- Begavî, Ebü'l-Kâsım Abdullâh b. Muhammed b. Abdilazîz b. el-Merzübân. *Mu'cemü's-şahâbe*. thk. Muhammedü'l-Emîn b. Muhammed Mahmûd el-Cekenî. 5 Cilt. Kuveyt: Mektebetü Dâri'l-Beyân, 2000.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ. *Ensâbü'l-eşraf*. thk. Muhammed Hamîdullah vd. 13 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Delâilü'n-nübüvve*. thk. Abdülmu'tî Kal'acî. 7 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik. *el-Baḥrû'z-zehḥâr (el-Müsned)*. thk. Mahfûzurrahman Zeynullah. 20 Cilt. Beyrût: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, 1988.
- Bozkurt, Nebi - Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Medine". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/305-311. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed. *el-Câmi'u's-şahîḥ*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Davudoğlu, Ahmed. *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*. 5 Cilt. İzmir: Işık Yayınları, 2013.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Ebû'l-Kâsım el-Kûfî. *el-İstigâse fi bide'is-selâse*. Tahran: Müessesetü'l-A'lemî, 1373.
- Erkocaaslan, Recep. *Peygamberimizin Çocukları ve Torunları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2019.
- Göl, Yavuz Selim. *Hiz. Muhammed'in (sas) Hayatında Rahmet Tezahürleri*. Ankara: Sonçağ Akademik, 2021.
- Hâkim en-Nisâbüri. *el-Müstedrek 'ale's-Şahîḥayn*. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ'. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2002.
- Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân. *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1994.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâleddîn Yûsuf. *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-aşḥâb*. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Cil, 1412/1992.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hasen. *Târiḫü medîneti Dimaşḫ*. thk. Ömer b. Garâme el-Amravî. 80 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1995.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed. *el-Muşannef*. thk. Muhammed Avvâme. 26 Cilt. Cidde: Dâru'l-Kible, 2006.

- İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1953.
- İbn Hacer el-Askalânî. *el-İşâbe fî temyîzi's-şahâbe*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2001.
- İbn Hacer el-Askalânî. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buḥârî*. nşr. Abdülazîz b. Abdillâh b. Bâz, Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Muhibbüddîn el-Hatîb. 13 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1960.
- İbn Hacer el-Askalânî. *Lisânü'l-Mizân*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. 10 Cilt. Beyrût: Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 2002.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd. *Cemheretü ensâbi'l-Arab*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 5. Basım, 1982.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed. *Kitâbü'l-mecrûḥîn mine'l-muḥaddisîn ve'd-ḡu'afâ' ve'l-metrûkîn*. thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1992.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sakâ vd. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-lhyâit-Türâsi'l-Arabî, 1994.
- İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed. *Sîretü İbn İshâk*. thk. Muhammed Hamîdullah. Fas: y.y., 1976.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed. *Zâdü'l-me'âd fî hedyi ḥayri'l-'ibâd*. thk. Şuayb el-Arnaût, Abdülkâdir el-Arnaût. 6 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 27. Basım, 1994.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. Cize: Hicr, 1997.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. *el-Ma'ârif*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2003.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Mende, Ebû Abdullah. *Ma'rifetü's-şahâbe*. thk. Âmir Hasan Sabrî. 2 Cilt. el-Ayn: Câmîatü'l-İmârâtî'l-Arabiyyeti'l-Müttehide, 2005.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001.
- İbnü'l-Esir, Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî. *el-Kâmil fi't-târîḥ*. thk. Ebû'l-Fidâ' Abdullah el-Kâdî, Muhammed Yûsuf ed-Dekkâk. 11 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 5. Basım, 2010.
- İbnü'l-Esir, Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî. *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-şahâbe*. thk. Halîl Me'mûn Şeyhâ. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 4. Basım, 2009.
- Kandemir, M. Yaşar. "Fâtîma". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/219-223. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kastallânî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*. thk. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî. 12 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- Mûsâ b. Ukbe. *Megâzî Seyyidinâ Muḥammed*. thk. Muhammed et-Taberânî. 3 Cilt. Kuveyt: Hey'etü'l-Âmme, 2023.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyyin Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîḥ*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Önkâl, Ahmet. "Civâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/34-35. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Sakallı, Talat. "Ebü'l-Âs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/293-294. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Şahinoğlu, M. Nazîf. "Zeyneb bint Muhammed". *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*. 13/554-555. Eskişehir: MEB Yayınları, 1997.
- Şahyar, Ayşe Esra. "Ümâme bint Ebü'l-Âs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/300-301. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Şâmî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf. *Sübûlü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibâd*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Mu'avviz. 14 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebir*. thk. Hamdî Abdülmecîd Selefî. 25 Cilt. Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, 1984.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 5. Basım, 2012.
- Taşcı, Haticetül Kübra. *Hz. Peygamber'in Büyük Kızı Hz. Zeyneb'in Hayatı*. Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *es-Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Topaloğlu, Bekir. "Tevbe Süresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/585-588. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Uraler, Aynur. "Zeyneb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/355-356. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Vâkidî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. *Kitâbü'l-Megâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 3. Basım, 1984.
- Ya'kübî, Ebü'l-Abbâs Ahmed. *Târîhu'l-Ya'kübî*. thk. Abdülemîr Mühennâ. 2 Cilt. Beyrût: Şirketü'l-A'lemî li'l-Matbû'ât, 2010.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn. *Mu'cemü'l-büldân*. 5 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdr, 1977.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. 25 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1982.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-eqâvîl fî vücûhi't-te'vil*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Mu'avviz. 6 Cilt. Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998.
- Zübeyrî, Ebû Abdillâh Mus'ab b. Abdillâh b. Mus'ab. *Kitâbü Nesebi Kureys*. thk. E. Lévi-Provençal. Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 3. Basım, 1951.
- Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî. *Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*. thk. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî. 12 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996.

